

*О.О. Островець, канд. пед. наук, доцент, УЦЗУ,
В.О. Лупуляк, слухач магістратури управління, УЦЗУ*

**ПРОВЕДЕННЯ ОСВІДУВАННЯ ПІД ЧАС
ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОЖЕЖІ
(представлено д-ром техн. наук Л.М. Куценко)**

Обґрунтовано методику проведення освідування під час огляду місця пожежі. Визначено відмінності між освідуванням, що проводить дізнавач при розслідуванні злочинів, пов'язаних з пожежами, та освідуванням, що проводить судово-медичний експерт або лікар за вказівкою дізнавача.

Постановка проблеми. Освідування – це самостійна слідча дія, яка проводиться на підставі постанови дізнавача або самим дізнавачем, або (за його дорученням) лікарем і спрямована на безпосереднє обстеження тіла людини з метою виявлення і фіксації слідів злочину, особливих прикмет і ознак функціонального й анатомічного характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтування методики проведення освідування під час огляду місця пожежі можна знайти в роботах А.Е.Жалинського, Н.І.Клименка, Ю.Г.Торбіна. Але, слід зазначити, що в літературі з методики розслідування злочинів, пов'язаних з пожежею, де розглядають різні об'єкти, специфічні прийоми їх огляду й вивчення, недостатньо уваги приділено освідуванню. Через це воно маловідоме працівникам органів дізнання та не завжди використовується останніми. Необхідно надалі розробляти спеціальні методи освідування на місці події відповідно до різних видів злочинів, пов'язаних з пожежами.

Постановка задачі та її розв'язання. Для розкриття злочинів, пов'язаних із пожежами, органи дізнання системи МНС України відповідно до чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства здійснюють слідчі дії, серед яких самостійною слідчою дією, передбаченою ст. 193 Кримінально-процесуального кодексу України (далі КПК України), є освідування [2]. Сутність освідування полягає в безпосередньому обстеженні тіла живої людини, якщо при цьому не потрібно судово-медичної експертизи. Найчастіше його проводять під час розслідування пожеж, вбивств, зґвалтувань, тілесних ушкоджень, розбоїв, крадіжок та інших злочинів [4]. Розрізняють два види освідування: освідування, що вправі робити дізнавач, і освідування, що здійснює судово-медичний експерт або лікар за вказівкою дізнавача (якщо при цьому не потрібно проведення судово-медичної експертизи). У них спільна мета: їх проводять на підставі постанови

дізнавача через огляд тіла живої людини. Проте розбіжності суттєві. В першому випадку освідування здебільшого проводить сам дізнавач, а судово-медичне — лікар або судово-медичний експерт у медичній установі, без понятих. За необхідності виявити у свідка, потерпілого або у підозрюваного наявність тілесних ушкоджень або слідів впливу вогню і температури, а також часу їхнього утворення за вказівкою особи, що проводить розслідування, здійснюється судово-медичне освідування [3].

Метою освідування, що проводить дізнавач, є виявлення і фіксація на тілі підозрюваного, обвинувачуваного, потерпілого чи свідка слідів злочину або особливих прикмет. Слідами злочину в цьому разі можуть бути садна, рани, синці, укуси, подряпини, а також сліди крові, виділення людського організму, плями або частинки пальної рідини, кіптяви тощо. Особливі прикмети — це ознаки зовнішності, які виділяють цю людину із середовища схожих на неї: шрами, татуювання, родимки, бородавки, рубці, фізичні вади, сліди раніше перенесених хвороб.

Підозрюваний і обвинувачуваний піддаються освідуванню для виявлення на їхньому тілі слідів боротьби, залишених потерпілим, ушкоджень, випадково заподіяних самому собі під час скоєння злочину, слідів різних речовин. Потерпілого піддають освідуванню для виявлення на його тілі різних ушкоджень та слідів — крові, сперми та інших людських виділень. Свідок підлягає освідуванню з метою виявлення на його тілі слідів, які стосуються події злочину, переважно у вигляді різних речовин. За відмови особа може бути піддана освідуванню у примусовому порядку. Освідування проводить дізнавач з обов'язковою участю понятих. Якщо оголюють тіло того, кого піддають освідуванню, то поняті повинні бути однієї з ним статі; в освідуванні може брати участь спеціаліст (судово-медичний експерт чи інший лікар). Дізнавач не може бути присутнім під час освідування особи іншої статі, якщо необхідне оголення її тіла. У такому разі освідування проводить спеціаліст-лікар при понятих тієї ж статі, що й той, кого піддають освідуванню [5]. Під час освідування недопустимі дії, що принижують честь і гідність особи, яку піддають освідуванню, а також заподіяння будь-якої шкоди її здоров'ю. Про проведення освідування, відповідно до ст. ст. 85 і 195 КПК України, складають протокол, в якому докладно й послідовно описують хід і результати проведеної дії [2].

Освідування слід відрізнити від огляду, судово-медичної експертизи й особистого обшуку. Відмінність освідування від огляду полягає, по-перше, в тому, що ці слідчі дії мають різні об'єкти дослідження. Об'єктом освідування є тільки тіло живої людини. Якщо під час освідування виникає потреба в огляді одягу та інших речей, то проводять огляд (ст. 190 КПК України) зі складанням окремого протоколу. По-друге, освідування проводять тільки за мотивованою постановою дізнавача (для

огляду цього не потрібно). По-третє, огляд завжди проводить тільки дізнавач, а освідування в деяких випадках повинен проводити судово-медичний експерт або лікар самостійно, без участі слідчого. І, нарешті, по-четверте, на відміну від слідчого огляду, освідування зачіпає право на недоторканність і особисту свободу громадян, пов'язане з вторгненням у сферу інтимних обставин їхнього життя. Тому законодавець виділив освідування в самостійну слідчу дію й визначив певні правила його проведення [4].

Відмінність освідування від судово-медичної експертизи полягає в тому, що під час освідування дізнавач або спеціаліст, який діє за його дорученням, обмежується безпосереднім спостереженням і констатацією наявності слідів, їх фіксацією й вилученням, не роблячи висновків про причини й механізм їх утворення, а також висновків, які підлягають занесенню до протоколу. Під час експертного дослідження судово-медична оцінка цих факторів чітко обов'язкова.

За результатами судово-медичного освідування судово-медичний експерт складає “Акт судово-медичного освідотства”, а лікар - довідку. Акт і довідка не заміняють висновка судово-медичної експертизи [5].

Освідування, що проводить дізнавач від особистого обшуку, відрізняється тим, що воно зводиться до виявлення слідів злочину, особливих прикмет і подальшого вивчення їхніх ознак, властивостей і станів, а метою обшуку є віднайдення й вилучення предметів і документів, які мають значення для справи. Особистий обшук проводять за мотивованою постановою дізнавача, санкціонованою прокурором. Під час одночасного чи послідовного проведення цих слідчих дій дізнавач виносить дві самостійні постанови і складає два протоколи особистого обшуку й освідування.

Підготовка до освідування включає прийняття рішення про його провадження, визначення кола питань, які підлягають з'ясуванню в процесі проведення освідування, склад учасників і розподіл між ними обов'язків, часу й місця проведення освідування, вибір тактики його проведення і засобів фіксації отриманих результатів [4].

Для тактики проведення освідування, що проводить дізнавач, важливий правильний вибір найраціональнішої послідовності виконання дій щодо освідування. Залежно від виду розслідуваного злочину, характеру слідів, що відшукуються, чи особливих прикмет, а також фактичних підстав, отриманих під час попередніх слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, освідування може проводитися суцільним або вибіркоким методом.

Будь-який значущий слід, пляму, частинку речовини, виявлені на тілі особи, яку піддають освідуванню, потрібно докладно описати, виміряти, сфотографувати чи замалювати. Норми закону забороняють

принизливі або небезпечні для здоров'я дії, визначають своєрідність науково-технічних і тактичних прийомів виявлення й фіксації слідів і особливих прикмет.

Основний метод вивчення тіла особи, яку піддають освідуванню, – звичайне спостереження, коли «інструментом» є органи зору. Для поліпшення умов спостереження часто використовують різні освітлювальні прилади і пристрої. Оскільки окремі сліди бувають дуже дрібними й слабконтрастними, для їх виявлення слід вдаватися до оптичних збільшувальних приладів і світлофільтрів. Найпростішими серед них є лупа й електричний ліхтарик.

Максимальний ефект під час освідування дає застосування засобів криміналістичної техніки для виявлення слідів, які не піддаються візуальному виявленню: підшкірних синців, скла, яке вкоренилося в тіло, краплин крові, сперми, виправлених татуювань тощо. У цьому разі допоможуть портативні джерела інфрачервоних і ультрафіолетових променів. Застосування науково-технічних засобів не повинно зумовити якісну зміну слідів, які фіксують і вилучають [4].

Висновки. На основі здійсненого аналізу наукової літератури доведено, що вихідною базою пізнавальної діяльності дізнавача під час освідування є знання сукупності ознак виду злочину, пов'язаного з пожежею, й об'єктів, які підлягають вивченню. Визначено сутність цієї слідчої дії, яка полягає в безпосередньому обстеженні тіла живої людини. Обґрунтовано мету освідування – виявлення і фіксація на тілі підозрюваного, обвинувачуваного, потерпілого чи свідка слідів злочину або особливих прикмет. Уточнені розбіжності між освідуванням, що вправі робити дізнавач, і освідуванням, що робить судово-медичний експерт або лікар за вказівкою дізнавача.

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Конституція України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
- 2 Кримінально-процесуальний кодекс України.
- 3 Жалинский А.Э. Освидетельствование в советском уголовном процессе. – Львов, 1964.
- 4 Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: Наук.-практ. посібник / За ред. Н.І. Клименко. – К.: Хрінком Інтер, 2005. – 216 с.
- 5 Торбин Ю.Г. Освидетельствование на предварительном следствии / Под ред. И.М. Лузгина. – Минск, 1983.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2006 р.